

TANJA TIEKSO

Äänettömyys

Otteita kuuntelupäiväkirjasta

I

Istun Villa Lanten kirjastossa Roomassa katsellen kukkulan juurella levittäytyvää kaupunkia, lokakuisen auringon leikkejä sen katoilla ja kujilla, valoja ja varjoja. Juuri nyt perhonen lepattaa siipiään kirjaston yläikkunaa vasten pyrkien ulos. Avaan sille puiston puoleisen ikkunan ja viereiselle näköalatasanteelle kokoontuneiden ihmisten kiiwas puheensorina voimistuu. Kun katupora lopettaa, käynnistyy lakaisukone. Lähipuissa elävät paratiisilinnut mekkaloivat äänekkäimmin. Ne ovat häkeistään karanneiden papukajojen jälkeläisiä.

Jokainen keho kuuntelee koko ajan. Kuunteleminen ei ole äänialtojen vastaanottamista vaan jokasuuntaisten impulssien, värähtelyjen ja energioiden läpäistävänä olemista. Kuuntelemiseen ei käytetä pelkästään korvia, ääni värähtelee myös elottomassa aineessa ja esineissä. Myös he jotka eivät kuule, voivat aistia värähtelyitä.

Siirryn terassille ja annan huomioni poukkoilla äänestä toiseen. Tuolla lyövät kirkonkellot. Moottoripyörä kiihdyttää ohitseni ja ylitseni lentää lentokone. Puut kahisevat tuulessa. Nainen kutsuu koiraansa kadulla. Takanani kaksi lintua äänтелеe kuin toisilleen. Taloon saapuu vieras soratietä pitkin.

Mitä enemmän kuuntelen, sitä vähemmän pyrin erottelemaan ja tunnistamaan ääniä. Kuunteleminen kääntyy sisäänpäin. Keho toimii kaikupohjana kaikille äänille. Sisään- ja uloshengitykset vastaanottavat ja lähettävät¹. Sydän pumpppaa sykäyksittäin kohti pintaa sulautuen kaikkialta jatkuvasti kehoa lävistävien värähtelyjen kakofoniaan.

Usein kuunteleminen ymmärretään tietoiseksi tapahtumaksi erotuksena kuulemisesta, joka ei ole tietoista. Mutta eikö juuri kuunteleminen ole tiedostamatonta, tahdosta riippumatonta?

Tietoisesti ja tiedostamattaan kuuntelevat kehot ovat sidottuja paikkaan ja aikaan. Ne huokoistuvat ja ovat rajattomia.

II

Vaellan etruskimuseo Villa Giuliaassa kohdaten tuhansia etruskiylhäisöä kuvaavia veistoksia ja maalauksia. Kaikki ovat mykkiä. Havaitsen etruskien kuvanneen teatraalisia maskeja, paholaisia ja käärmeitä niiden suut avoinna. Päätän matkustaa Rooman ulkopuolelle Cerveteriin etruskien nekropoliin tutkiakseni edelleen heidän hiljaisuuksiaan. *Häbyjen taiteen* kirjoittaneen italialaisen futuristin Luigi Russolon (1885–1947) mukaan maaseutu

ilman hälyjä muistutti hautaa.² Haluan selvittää, miltä vuosituhanisia vanhat haudat kuulostavat.

Kävellessäni pienestä kylästä ylöspäin kohti kuoleiden kaupunkia tummat pilvet kerääntyvät taivaalle ja ukkonen alkaa jylistä. Kulkuaani säästää yksi harvoista hälyistä, jonka Russolo katsoi keskeyttäneen muinaisen elämän äänettömyyden: ”Onhan niin, että jos emme ota huomioon satunnaisia maanjäristyksiä, hurrikaaneja, myrskyjä, lumivyöryjä ja vesiputouksia, luonto on hiljainen”, hän kirjoittaa.³

Perillä harvalukuisten sadepisaroiden ropina harmonisoi hiljaisen haudan etsintääni. Sellaisen löytäminen osoittautuu haasteeksi, sillä lauma luokkaretkellä olevia ranskalaisia koululaisia säntäilee huutaen sinne tänne hautojen keskellä. Lopulta löydän syrjäisen haudan. Pyöreän, heinien peittämän hautarakennuksen oviaukko on pimeä ja sen pohjalla on vettä. Kompuroin sisään ja ehdin juuri vetäistä henkeä ja vilkaista ympärilleni, kun havaitsen ampieisten rakentaneen hautaan pesiä ja pörräävän edes takaisin niiden ympärillä. Seinien sammaleen vuoraamissa kohdissa kuhisee pieniä hyönteisiä.

Haudan surisevassa pimeydessä ajattelen melua, joka on syntynyt tulivuortenpurkausten peittäessä alueen laavaan kauan sitten. Kuvittelen arkeologeja raaputtamassa ja sutimassa maa-ainesta hautojen ja niihin kätkeytyneiden aarteiden, kuten veistosten, korujen ja ruukkujen ympäriltä ja pinnoilta vuosisatoja myöhemmin. Jäljellä on enää ufomainen rakennus, josta kaikki esineet on viety museoihin.

Päästäkseni haudan kihisevän ja pörisevän äänettömyyden äärelle olen matkustanut lentokoneella, junalla, bussilla, taksilla ja kävellen. Kehoni on uupunut, levännyt, ponnistautunut jälleen liikkeelle, eksynyt, odottanut, väsynyt, jatkanut matkaa, hengittänyt sisään ja ulos, palannut takaisin, asettunut aloilleen ja lähtenyt taas liikkeelle. Olen nukahtanut moottorien hurinaan, noussut hissillä toiseen kerrokseen, heilunut raidetta vaihtavan junan matkassa, antanut tuulen humista korvissa ilmanpyörteinä sillalla avonaisen taksin vauhdissa.

Luen Antti Salmisen jälkifossiilisen taiteen filosofiaa. Olen liikuttanut kehoani öljyn voimalla kuin mikä tahansa kone. Olen ollut fossiilinen subjekti, kuolemalla elävöitetty fossiili.⁴ Huvittelen kuvittelemalla hälyä fossiilivilisaation väistyttyä. Kuvittelen, miten joku silloin lukee Russolon *Häbyjen taiteesta*: ”Koneet, jotka liikkuvat monimutkaisesti, ovat rytmisesti kiinnostavia. Yhdellä tuollaisella koneella voi olla kokonainen rytmien sykli. Aluksi on tavallinen neljäsaliike, 2/4, 3/4, 6/8 jne.,

kunnes saavutaan monimutkaisempiin rytmeihin 5/4, 7/4 jne. Noita hälyjen liikkeitä tahdistavat ja määrittävät monet vivut ja varret, jotka muodostavat koneen.⁵ Kokeeko lukija tärkeäksi rekonstruoida Russolon kuvaileman koneen, ja sen rytmit?

III

Katselen Gian Lorenzo Berninin veistosta *Pyhän Teresan hurmio* (1647–1652) Santa Maria della Vittorian kirkossa. Se esittää Ávilan Teresaa (1515–1582), renessanssiaikaista espanjalaista karmeliittanunnaa ja pyhimystä. Bernini kuvaa veistoksessa yhtä Teresan voimakkaista mystisistä kokemuksista, jossa taivaallinen enkeli lävisti hänen sydämensä nuolella ja repäisi sen sitten irti jättäen hänet kivuliaan hurmoksen valtaan. Teresa makaa enkelin jalkojen juuressa antautuneena mystiseen yhtymiseen, silmät suljettuina ja suu raollaan, ei huutaen vaan vaikertaan.

Teresaa kuvaava veistos on poikkeuksellinen, sillä tavallisesti pyhimykset kuvataan kirkkotaiteessa äänettöminä ja tyyninä, jopa kivuliaan marttyyrikuoleman hetkellä, kuten roviolla seisova pyhä Agnes Sant’Agnese in Agone -kirkossa Piazza Navonalla.⁶ Luen, että mystiikan käsite juontaa juurensa kreikan sanaan *μῦω* (muo), joka tarkoittaa suun sulkemista.

Musiikin avantgardeen kuuluu keskeisesti käsitys hiljaisuudesta kaikkien äänten läsnäolona. Ajatus kulminoituu John Cagen hiljaisessa teoksessa, jossa muusikko istuu soittimen äärellä tekemättä mitään. Tarkoituksena on saada yleisö havaitsemaan ympäristön ääniä. Teoksen alkuperäisluonnoksen nimi oli *Äänetön rukoilija* (1948).⁷ En malta olla huomaamatta yhtäläisyyttä keskiaikaisten pyhimysten kuvausten äänettömyyteen. Onko äänetön rukoilija pyhä Cecilia (n. 200–300), muusikkojen suo-

jelupyhimys, joka maalaustaiteessa kuvataan usein istumassa urkujen äärellä tai pitelemässä soitinta käsissään mykkänä ja katse ylöspäin luotuna, kuten Simon Vouet’n *Pyhässä Ceciliasa* (1624) ja Rafaelin *Pyhän Cecilian hurmiossa* (1516–1517)?

Ávilan Teresan omaelämäkerrallisessa teoksessaan *Vida* (1565)⁸ kuvaamat mystiset kokemukset ovat voimakkaita. Hän kuvailee sietämätöntä tuskaa ja vaikerointia. Kohtaukset saattoivat vallata Teresan julkisella paikalla, jolloin hänen oli syöksyttävä maahan makaamaan estääkseen ruumiistaan tempautumasta ilmaan hurmoksen voimasta. Teresa kertoo rukoilleensa, ettei enää saisi armonsoituksia julkisilla paikoilla, sillä ne härrättivät liikaa huomiota.

Nunnien on esitetty uuden ajan alussa tarkoituksellisesti pyrkiin julkisiin kehollisiin ekstaasikokemuksiin. Ne olivat keino murtautua äänettömyydestä, sillä heillä ei ollut saarnaioikeutta kirkon yhteisössä. Teresan kohtausten poikkeuksellinen voimakkuus ja julkisuus härrättivät keskustelua niiden aitoudesta myös kirkon opineiden piirissä. Myös Teresa itse epäili kokemustensa jumalallisuutta.⁹

Musiikin avantgardistinen hiljaisuus keskittyy havaintoihin tarkoituksettomista ja satunnaisista hälyistä. Manifestoimalla *hälyn* läsnäoloa hiljaisuus paljastaa äänen poissaolon. Hälyjen kuunteleminen edellyttää vaientamista.

Kuunteleminen aktivismina irtaantuu hiljaisuudesta. Se on äänen kuulemista siellä, missä sitä ei yleensä kuulla. Se on kuuntelemista, ääntelemistä, äänettömyyden kuulemista ja mykkien äänten ääntämistä.

Mietin, miten tempautuminen voisi tapahtua lavalla? Millainen olisi ekstaattiselle kuuntelemiselle perustuva esitys?

Viitteet & Kirjallisuus

- 1 Syväkuuntelusta esim. Pauline Oliveros, *Deep Listening. A Composer’s Sound Practice*. Deep Listening Publications, Lincoln, NE 2005.
- 2 Russolo, Luigi *Hälyjen taide* (L’arte dei rumori 1916). Suomennos & esipuhe Tanja Tiekso. Tutkijaliitto, Helsinki 2018.
- 3 Sama 23.
- 4 Antti Salminen, *Kokeellisuudesta. Historiallisesta avantgardesta jälkefossiliseen elämään*. Helsinki, Poesia 2015.

- 5 Russolo 2018, 53.
- 6 Marja-Liisa Rajaniemi, Rooman metelöivät kuvat. Teoksessa *Euroopan keh-dossa. 12 avainta myyttien ja pyhien Roomaan*. Toim. Tuomas Heikkilä & Liisa Suvikumpu. Kirjapaja, Helsinki 2006.
- 7 Ks. esim. Douglas Kahn, *Noise, Water, Meat. A History of Sound in the Arts*. MIT Press, Cambridge, Mass. 1999, 165.
- 8 Teokseen voi ladata osoitteessa: www.carmelitemonks.org/Vocation/teresa_life.pdf. Valmistuttuaan *Vida* oli 12 vuotta inkvisition käsittelyssä ja on

- 9 munkkien editoima, alkuperäistä käsi-kirjoitusta ei ilmeisesti ole säilynyt. Teresan kuoleman jälkeen hänet kuitenkin julistettiin pyhimykseksi ja vuonna 1970 hän sai ensimmäisenä naisena roomalaiskatolisen kirkon historiassa arvonimen *doctor orationis*, rukouksen tohtori. *Pyhän Teresan hurmiota* on tarkastellut muun muassa Juha Saitajoki, *Pyhän Teresan hurmio. Pyhä Jeesuksen Teresa, Gian Lorenzo Bernini ja minä*. Väit. Acta Universitatis Lapponiensis 61. Lapin yliopisto, Rovaniemi 2003.